

THỰC TIỄN PHÁT TRIỂN PHƯƠNG THỨC THANH TOÁN KHÔNG DÙNG TIỀN MẶT Ở VIỆT NAM

● BÙI TRẦN HUY KHÁNH

TÓM TẮT:

Phát triển thanh toán không dùng tiền mặt (TTKDTM) đã và đang trở thành mục tiêu phổ biến và hướng đến của nhiều quốc gia. Tại Việt Nam, Chính phủ đặt mục tiêu đưa tỷ trọng tiền mặt trên tổng phương tiện thanh toán xuống dưới mức 10% vào cuối năm 2020 và xuống 8% vào cuối năm 2025. Tuy nhiên, theo Ngân hàng Nhà nước (NHNN), việc thúc đẩy hoạt động TTKDTM thời gian qua đang đối diện với không ít khó khăn, thách thức. Bài viết phân tích, đánh giá thực trạng việc TTKDTM với những kết quả đạt được, xu hướng phát triển cũng như những thách thức đặt ra, từ đó đề xuất một số giải pháp phát triển phương thức thanh toán không dùng tiền mặt ở Việt Nam trong thời gian tới.

Từ khoá: Thanh toán không dùng tiền mặt, Ngân hàng Nhà nước, thanh toán, dịch vụ tài chính.

1. Quá trình thúc đẩy thanh toán không dùng tiền mặt ở Việt Nam

TTKDTM là hình thức thanh toán thông qua các phương tiện khác không phải tiền mặt như tài sản, chứng chỉ có giá trị tương đương. Nghĩa là người tiêu dùng có thể sử dụng các giấy tờ có giá, tài sản hữu hình (không phải vàng, bạc) hoặc sử dụng công cụ để thanh toán, nhưng chủ yếu thông qua các tổ chức tín dụng thay vì người tiêu dùng và người bán trực tiếp trao đổi với nhau hiện nay.

Bản chất của hình thức TTKDTM chính là hạn chế lượng tiền mặt lưu thông trong nền kinh tế, giảm thiểu chi phí xã hội. Hoạt động này trực tiếp làm giảm số lượng tiền mặt đang được lưu hành

trên thị trường hàng hóa bằng cách khuyến khích từng người tiêu dùng TTKDTM.

Tại Việt Nam, thời gian qua, hoạt động TTKDTM đã có sự phát triển mạnh mẽ, với sự cạnh tranh sôi động về phát triển dịch vụ bán lẻ phi tín dụng của các ngân hàng thương mại (NHTM), các công ty công nghệ hỗ trợ dịch vụ thanh toán, tổ chức trung gian thanh toán. Môi trường pháp lý cho hoạt động này ngày càng hoàn thiện hơn. Cùng với đó là sự hưởng ứng từ nhiều đơn vị cung ứng dịch vụ công khi nhận ra lợi ích kinh tế về hợp tác phát triển dịch vụ TTKDTM.

Nhằm thúc đẩy tiến trình TTKDTM, Chính phủ đã có chủ trương, chính sách hỗ trợ, triển khai

Chính phủ điện tử, cung ứng dịch vụ công cấp độ 3, 4. Cụ thể, ngày 30/12/2016, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 2545/QĐ-TTg phê duyệt Đề án phát triển TTKDTM tại Việt Nam giai đoạn 2016 - 2020. Đề án đề ra nhiều giải pháp đồng bộ, giao trách nhiệm cụ thể cho các Bộ, ngành chức năng và các địa phương, nhằm tạo sự chuyển biến rõ rệt về TTKDTM trong nền kinh tế, thay đổi thói quen sử dụng tiền mặt sang sử dụng các phương tiện TTKDTM, phương thức thanh toán điện tử.

Tiếp đó, ngày 23/2/2018, Thủ tướng Chính phủ đã ký ban hành Quyết định số 241/QĐ-TTg phê duyệt Đề án đẩy mạnh thanh toán qua ngân hàng với dịch vụ công: Thuế, điện, nước, học phí, viện phí và chi trả các chương trình an sinh xã hội,... Tại Nghị quyết số 02/2019/NQ-CP của Chính phủ về tiếp tục thực hiện những nhiệm vụ, giải pháp cải thiện môi trường kinh doanh, nâng cao năng lực cạnh tranh quốc gia năm 2019 và định hướng đến năm 2021, Chính phủ đã yêu cầu đẩy mạnh thanh toán điện tử và cung cấp dịch vụ công trực tuyến cấp độ 4 như học phí, viện phí, điện, nước, môi trường,...

Thực hiện sự chỉ đạo của Chính phủ, các Bộ, ngành đã triển khai nhiều biện pháp để tăng cường TTKDTM. Theo Ngân hàng Nhà nước (NHNN), giai đoạn 2016-2020 tiếp tục đánh dấu bước tiến vượt bậc trong sự phát triển của hoạt động thanh toán cả về chất và lượng với nhiều sản phẩm, dịch vụ thanh toán mới, tiện ích và hiện đại dựa trên ứng dụng công nghệ thông tin; các chỉ số TTKDTM tăng trưởng ấn tượng; công tác đảm bảo an ninh, an toàn hệ thống TTKDTM được coi trọng và tăng cường. Kết quả này được thể hiện ở các mặt cụ thể sau:

(i) Hạ tầng kỹ thuật và công nghệ phục vụ TTKDTM, nhất là thanh toán điện tử được đầu tư, nâng cấp (đến nay có khoảng 78 tổ chức triển khai dịch vụ thanh toán qua internet và 49 tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán qua điện thoại di động (ĐTDD)). Đến tháng 5/2020 có 34 tổ chức không phải là ngân hàng đã được NHNN cấp Giấy phép cung ứng dịch vụ trung gian thanh toán. Hệ thống thanh toán điện tử liên ngân hàng

(TTĐTLNH) hoạt động an toàn, hiệu quả và thông suốt, tiếp tục phát huy vai trò là hệ thống thanh toán xương sống của quốc gia, đáp ứng tốt nhu cầu thanh toán liên ngân hàng trong toàn quốc.

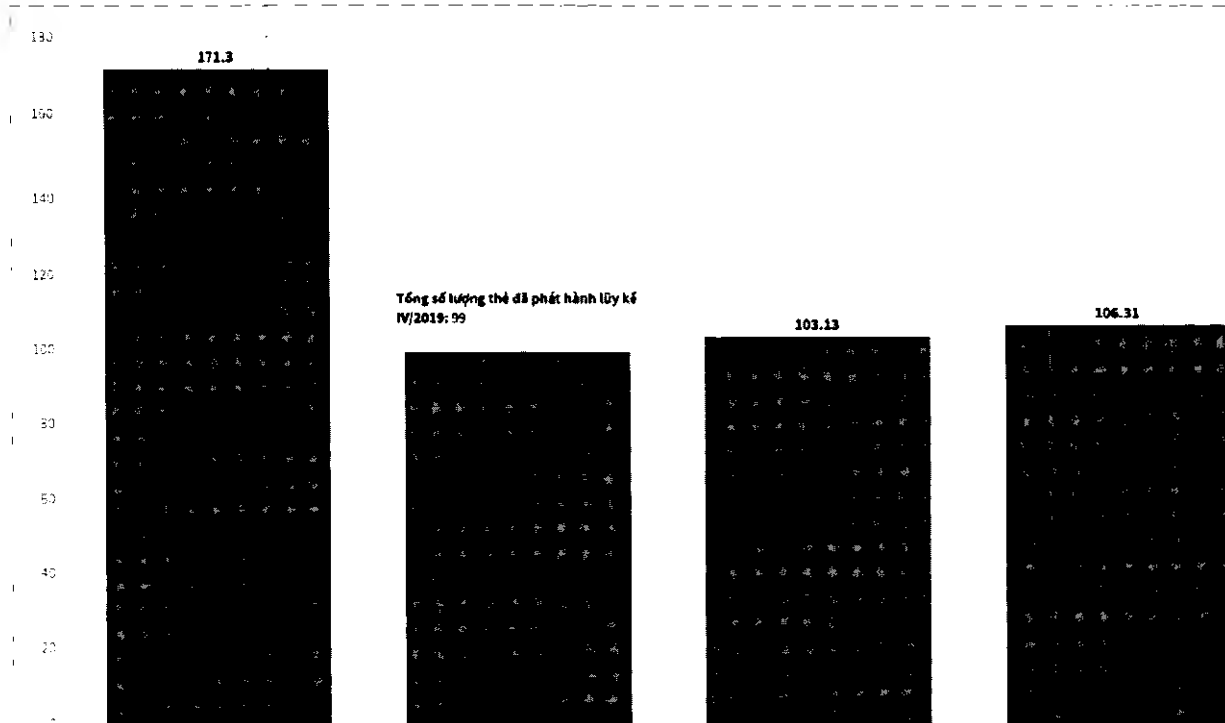
(ii) Hoạt động TTKDTM có sự phát triển mạnh mẽ, nhất là thanh toán qua ĐTDD và internet (đến cuối năm 2019, giao dịch qua kênh internet tăng 64% về số lượng giao dịch và tăng 37% về giá trị giao dịch; giao dịch qua kênh ĐTDD tăng tương ứng 198% và 210% về số lượng và giá trị giao dịch so với cùng kỳ năm 2018).

(iii) Xu hướng thanh toán trong nền kinh tế có sự chuyển dịch theo hướng sử dụng các phương tiện TTKDTM nhiều hơn. Tỷ trọng giao dịch tại ATM năm 2018 thông qua hệ thống Công ty cổ phần thanh toán Quốc gia Việt Nam (Napas) chiếm 62%, năm 2019 giảm còn 42% trong khi tỷ trọng giao dịch thanh toán liên ngân hàng năm 2018 là 26%, năm 2019 tăng lên 48%, thể hiện sự thay đổi thói quen từ việc rút tiền qua ATM phục vụ cho việc chi tiêu hàng ngày bằng tiền mặt sang TTKDTM qua các kênh ngân hàng điện tử. (Xem Hình)

(iv) Thanh toán điện tử trong khu vực dịch vụ công đã được chú trọng, tăng cường. Đến cuối tháng 6/2020, hệ thống thanh toán điện tử liên ngân hàng (TTĐTLNH) đã hoàn thành kết nối thanh toán điện tử liên ngân hàng tại 63 Kho bạc Nhà nước cấp tỉnh; số ngân hàng phối hợp thu với Tổng cục Hải quan là 43 trong đó có 30 ngân hàng tham gia nộp thuế điện tử và thông quan 24/7; số thu ngân sách bằng phương thức điện tử đạt tỷ lệ trên 95% tổng số thu Ngân sách của Tổng cục Hải quan; 99% doanh nghiệp đăng ký nộp thuế điện tử; 27 ngân hàng và 10 tổ chức cung ứng dịch vụ trung gian thanh toán (TGTT) phối hợp thu tiền điện tử;... Nhiều ngân hàng đã hoàn thành triển khai kết nối để cung ứng dịch vụ thanh toán viện phí điện tử, đã có hơn 30 bệnh viện triển khai. Tại các thành phố lớn, nhiều trường học đã vận hành hệ thống thanh toán học phí qua ngân hàng.

Đặc biệt, trong bối cảnh dịch Covid-19 vừa

Hình: Thống kê số lượng thẻ ngân hàng từ quý III/2019 đến quý II/2020 (triệu thẻ)

Nguồn: Vụ Thanh toán (NHNN)

qua, với những sản phẩm dịch vụ thanh toán tiện ích cùng nhiều chương trình ưu đãi, hỗ trợ thiết thực đã tạo thuận lợi và khuyến khích người dân, doanh nghiệp sử dụng các dịch vụ TTKDTM, qua đó góp phần hạn chế tiếp xúc, ngăn ngừa sự lây nhiễm dịch bệnh theo chỉ đạo của Chính phủ. Theo đó, trong những tháng đầu năm 2020, mặc dù bị ảnh hưởng của dịch Covid-19 nhưng hoạt động thanh toán vẫn có sự tăng trưởng đáng kể so với cùng kỳ năm trước. Giá trị giao dịch qua hệ thống TTĐTLNH trong 3 tháng đầu năm 2020 tăng trên 21% so với 3 tháng đầu năm 2019. Tổng số lượng giao dịch qua hệ thống Chuyển mạch tài chính và bù trừ điện tử trong 3 tháng đầu năm 2020 tăng 81,32% về số lượng và tăng 145,32% về giá trị so với cùng kỳ năm 2019.

Trong thời gian thực hiện cách ly xã hội theo Chỉ thị số 16/CT-TTg ngày 31/3/2020 của Thủ tướng Chính phủ, các yêu cầu thanh toán của người dân và xã hội vẫn được đáp ứng đầy đủ,

các dịch vụ ngân hàng trực tuyến và ATM hoạt động liên tục, thông suốt; đặc biệt giá trị giao dịch trung bình qua hệ thống TTĐTLNH trong 20 ngày đầu tháng 4/2020 tăng 8,85% so với cùng kỳ năm trước.

Triển khai nhiệm vụ được giao tại Chỉ thị số 11/CT-TTg của Thủ tướng Chính phủ, NHNN đã có những chỉ đạo kịp thời theo thẩm quyền về miễn, giảm phí dịch vụ thanh toán cho khách hàng nhằm hỗ trợ người dân và doanh nghiệp bị ảnh hưởng do Covid-19. Cụ thể, NHNN đã 2 lần liên tiếp chỉ đạo Napas, các NHTM, chi nhánh ngân hàng nước ngoài thực hiện miễn, giảm các loại phí dịch vụ thanh toán, nâng cao chất lượng dịch vụ thanh toán và phục vụ tốt nhất cho nhu cầu thanh toán trực tuyến. Đến nay, đã có 100% ngân hàng xác nhận thực hiện chính sách miễn/giảm phí cho khách hàng đối với giao dịch giá trị nhỏ (từ 2 triệu đồng trở xuống) và khoảng 63% giao dịch thanh toán của khách hàng qua

giao dịch thanh toán liên ngân hàng 24/7 qua Napas được áp dụng miễn hoặc giảm phí. Ước tính tổng số tiền phí dịch vụ thanh toán mà các ngân hàng miễn, giảm cho khách hàng đến hết năm 2020 sau 2 đợt giảm phí là khoảng 1.004 tỷ đồng (trong đó lần 1 là 517 tỷ đồng và lần 2 là 487 tỷ đồng).

Bên cạnh đó, NHNN đã có công văn chỉ đạo các TCTD, chi nhánh ngân hàng nước ngoài khẩn trương xem xét áp dụng chính sách miễn phí chuyển tiền ủng hộ phòng, chống dịch Covid-19 và hạn hán, xâm nhập mặn qua tài khoản ngân hàng. NHNN cũng đã kịp thời ban hành Thông tư số 04/2020/TT-NHNN ngày 31/3/2020 sửa đổi, bổ sung Thông tư số 26/2013/TT-NHNN điều chỉnh giảm 50% mức phí giao dịch thanh toán liên ngân hàng qua Hệ thống TTĐTLNH, áp dụng từ ngày 01/4 - 31/12/2020. Đồng thời, NHNN có công văn yêu cầu các ngân hàng phải điều chỉnh giảm phí chuyển tiền qua hệ thống TTĐTLNH cho khách hàng. Dự kiến đến hết năm 2020, số thu phí dịch vụ thanh toán của NHNN sẽ giảm khoảng 285 tỷ đồng để hỗ trợ cho các TCTD đồng hành cùng người dân, doanh nghiệp trong quá trình giảm phí dịch vụ chuyển tiền liên ngân hàng.

2. Những tồn tại, thách thức và một số vấn đề đặt ra trong thúc đẩy TTKDTM

Mặc dù đã có những kết quả thiết thực, song quá trình thúc đẩy TTKDTM, nhất là đẩy mạnh TTKDTM trong lĩnh vực công hiện nay đang phải đối diện với nhiều khó khăn, thách thức, xuất phát từ những nguyên nhân cơ bản sau:

(i) Sự sẵn sàng trong việc kết nối giữa các đơn vị cung ứng dịch vụ công và ngân hàng;

(ii) Cơ sở dữ liệu và khả năng trao đổi, chia sẻ thông tin: nhiều đơn vị cung ứng dịch vụ công (ví dụ: các trường học, công ty nước sạch,...) chưa có hệ thống dữ liệu tập trung, chuẩn hóa dẫn đến khó khăn trong triển khai tích hợp, kết nối với hệ thống của ngân hàng (đã được chuẩn hóa tập trung).

(iii) Bên cạnh đó, hiện nay chưa có cơ chế tài chính cho phép các đơn vị cung ứng dịch vụ công trả phí dịch vụ thanh toán cho ngân hàng để bù

đắp chi phí đầu tư và cung ứng dịch vụ dẫn đến khó khăn cho cả phía ngân hàng cũng như các đơn vị cung ứng dịch vụ công trong việc hợp tác triển khai dịch vụ.

Việc nộp thuế điện tử đối với cá nhân cũng còn khó khăn do thói quen của người nộp thuế, ngại tiếp xúc với công nghệ. Về phía các cơ quan nhà nước, việc triển khai dịch vụ công điện tử chưa đồng bộ ở các ngành, đơn vị, dẫn tới doanh nghiệp không được chấp nhận hồ sơ,... Theo nhận định của các chuyên gia, điểm nghẽn lớn nhất trong thanh toán phi tiền mặt đó chính là từ các bộ, ngành trong việc tự động hóa, thúc đẩy thanh toán không tiền mặt, nên cần sớm có giải pháp xử lý.

3. Đề xuất một số giải pháp nhằm thúc đẩy TTKDTM

Để phát huy những kết quả đạt được, trong thời gian tới, NHNN sẽ tập trung thực hiện một số giải pháp nhằm thúc đẩy TTKDTM, cụ thể như sau:

Thứ nhất, NHNN tiếp tục chỉ đạo các tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán, tổ chức cung ứng dịch vụ trung gian thanh toán nghiên cứu, ứng dụng các công nghệ mới, hiện đại vào các sản phẩm, dịch vụ thanh toán đảm bảo tiện ích, an toàn, bảo mật, chi phí hợp lý.

Thứ hai, tiếp tục rà soát, bổ sung, hoàn thiện cơ chế chính sách, khuôn khổ pháp lý để thúc đẩy TTKDTM đối với dịch vụ công, trong đó chú trọng đến sự đáp ứng yêu cầu thực tiễn và xu hướng phát triển dựa trên nền tảng công nghệ thông tin, nhất là đối với ngân hàng số, thanh toán số; đồng thời, rà soát, sửa đổi, bổ sung các quy định về cơ chế tài chính cho phép các tổ chức hành chính, sự nghiệp và doanh nghiệp được chi trả phí dịch vụ cho các dịch vụ thanh toán điện tử.

Thứ ba, thúc đẩy việc phối hợp với các NHTM để triển khai thanh toán qua ngân hàng đối với việc thu phí các dịch vụ công, góp phần đa dạng hóa các kênh thu, nộp tạo nhiều tiện ích và thuận lợi cho DN và người dân.

Thứ tư, NHNN tăng cường sự phối hợp truyền thông của các cơ quan bộ, ngành liên quan, các

tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán, các đơn vị chấp nhận thanh toán, các sàn thương mại điện tử để thực hiện nhiệm vụ thúc đẩy TTKDTM tại Việt Nam. Các Bộ, ngành liên quan cần quan tâm, chỉ đạo mạnh mẽ hơn nữa trong việc yêu cầu các đơn vị cung ứng dịch vụ công; (i) xây dựng, chuẩn hóa cơ sở thông tin dữ liệu khách hàng, kết nối chia sẻ thông tin giữa các đơn vị cung ứng dịch vụ công với các tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán, tổ chức cung ứng dịch vụ trung gian thanh toán để phục vụ thanh toán tiền học phí qua ngân hàng; (ii) nâng cấp hạ tầng kỹ thuật để đáp ứng việc kết nối với hệ thống kỹ thuật của ngân hàng, tổ chức cung ứng dịch vụ trung gian thanh toán;...

Thứ năm, NHNN đẩy mạnh công tác thông tin, tuyên truyền về TTKDTM, giáo dục tài chính; tăng cường các biện pháp bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng, đồng thời nâng cao chất lượng, hiệu quả dịch vụ thanh toán. Thông qua các chương trình giáo dục tài chính sẽ góp phần thay đổi nhận thức và thói quen của người dân trong thanh toán, giúp giảm thiểu rủi ro cho khách hàng khi sử dụng các sản phẩm dịch vụ tài chính ngân hàng, đồng thời nâng cao khả năng tiếp cận các sản phẩm dịch vụ ngân hàng đối với công chúng, từ đó góp phần thúc đẩy TTKDTM và thực hiện các mục tiêu của Chiến lược tài chính toàn diện quốc gia.

Thứ sáu, thanh toán dịch vụ công là vấn đề có tính xã hội cao, do đó, việc thúc đẩy TTKDTM trong khu vực công thực sự là một giải pháp có

hiệu quả, đi tiên phong, mở đường, làm hình mẫu để triển khai TTKDTM tại Việt Nam.

Thứ bảy, nâng cấp hạ tầng thanh toán quốc gia; mở rộng triển khai hệ thống thanh toán bù trừ tự động phục vụ các giao dịch bán lẻ, qua đó thiết lập hạ tầng thanh toán bán lẻ hiện đại, kết nối nhiều ngành, lĩnh vực khác nhau, trong đó có thanh toán dịch vụ công.

Thứ tám, tiếp tục đẩy mạnh thanh toán thẻ qua các thiết bị chấp nhận thẻ tại điểm bán (POS) và áp dụng các công nghệ, phương thức thanh toán hiện đại như mã phản hồi nhanh (QR code), mã hóa thông tin thẻ (Tokenization), thanh toán di động (mobile payment), thanh toán phi tiếp xúc (contactless),... đối với các dịch vụ công, dịch vụ tiện ích như điện, nước, học phí, viện phí, thanh toán phí, lệ phí trực tuyến, các thủ tục hành chính công trực tuyến; tiếp tục nghiên cứu, triển khai phát triển thanh toán tại nông thôn, vùng sâu, vùng xa gắn với triển khai Chiến lược Quốc gia về tài chính toàn diện tại Việt Nam.

Thứ chín, các NHTM cần tăng cường các hoạt động marketing hướng dẫn khách hàng mở tài khoản, giao dịch thanh toán qua các phương tiện điện tử. Chủ động liên kết với nhà mạng để thực hiện các giao dịch chuyển tiền từ tài khoản của khách hàng sang các ví điện tử của khách hàng tại các thuê bao khi những dự án của nhà mạng được pháp luật cho phép. Nghiên cứu điều chỉnh mức phí hợp lý cho những khách hàng có nhiều giao dịch trong một ngày, nhất là những giao dịch nhỏ ■

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Lê Đình Hạc (2020), Xu hướng phát triển thanh toán không dùng tiền mặt tại Việt Nam, *tapchitaichinh.vn*;
3. Thùy Vinh (2020), Hướng tới xã hội phi tiền mặt, trước hết cần hoàn thiện hành lang pháp lý, *tinnhanhchungkhoan.vn*'
4. Hương Giang (2020), Thúc đẩy thanh toán không dùng tiền mặt: Thách thức và giải pháp, *thoibaonhanhang.vn*;
5. Thủ tướng Chính phủ (2020), *Chỉ thị số 22/CT-TTg ngày 26/5/2020 về đẩy mạnh triển khai các giải pháp phát triển thanh toán không dùng tiền mặt tại Việt Nam*.

Ngày nhận bài: 7/9/2020

Ngày phản biện đánh giá và sửa chữa: 17/9/2020

Ngày chấp nhận đăng bài: 27/9/2020

Thông tin tác giả:

BÙI TRẦN HUY KHÁNH

Ngân hàng Thương mại Cổ phần Công Thương Việt Nam

THE CURRENT DEVELOPMENT OF CASHLESS PAYMENT IN VIETNAM

● **BUI TRAN HUY KHANH**

Vietnam Joint Stock Commercial Bank
for Industry and Trade (Vietinbank)

ABSTRACT:

The development of non-cash payment has become a popular and targeted goal of many countries. The Government of Vietnam aims to reduce the ratio of cash to total payment instruments to below 10% by the end of 2020 and below 8% by the end of 2025. However, the State Bank of Vietnam said that there are many difficulties and challenges to achieve the set cashless payment goals. This paper is to analyze and evaluate the status quo of the non-cash payment in Vietnam with achievements, development trends and challenges. Based on this paper's findings, some solutions are proposed to promote the cashless payment in Vietnam in the coming time.

Keywords: Non-cash payments, the State Bank of Vietnam, payment, financial services.